

bağbahçe

TEMA

ÇEVRE BAHÇE ÇİÇEK DERGİSİ SAYI: 16 MART-NİSAN 2008 FİYATI: 3 YTL

NGBB

Soğanlı Bitkiler Koleksiyonu

"Türkiye Florasını Koruma Çalışmaları"
Hedef 8

Mavi Yıldız

Devedikeni

Arsız Otlar

Katran Ağacı

Şili Topraklarında...

İlkbaharda
Bahçe ve Bitkilerimiz

Sümbül

Devedikeni

[*Silybum marianum* (L.) Gaertner]

Bitkinin geniş dikenli yaprakları üzerinde, süte benzeyen iri beyaz lekeler bulunur; bu nedenle, İngilizce'de "süt dikeni" anlamında "Milk thistle" olarak adlandırılır. Kızılımsı-mor renkli tüpsü çiçekleri, sert dikenli topuz şeklindeki çiçek durumunu cazip kılar. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu yörelerde ve tüm dünyanın ılıman yerlerinde yayılış gösterir. Ülkemizin batı, kuzey ve güney bölgelerinde yaygındır. Avrupa, Kuzey Amerika ve Güney Amerika'da tarımı yapılmaktadır. Avrupa'da, bahçe peyzajında sıklıkla kullanılır.

Devedikeni [*Silybum marianum* (L.) Gaertner] bitkisinin, literatürde önceki adı (sinonimi), "*Carduus marianus* L." olarak kayıtlıdır. Papatyagiller (*Compositae*) familyasına bağlı otsu bir bitkidir. Boyu 1,5 m'ye kadar yükselir. Sert kabuklu meyveleri, 6-8 mm boyunda, parlak ve kahverengidir; uç kısmında 15 mm uzunluğunda, beyaz renkli, ipeksi tüy demeti taşır.

Bazı ülkelerde, bitkinin kökü ile dikenleri ayıklanmış haldeki yaprağının yendiğine dair bilgiler vardır. Tohumlarının, kavrulduktan sonra kahve gibi tüketildiği de bilinmektedir. Ülkemizde, kabuğu soyulduktan sonra gövdesi yenir. MS I. yüzyılda Anadolu'da yaşamış olan Hekim Dioscorides, bitkinin köklerini kusturucu olarak önermiş; yapraklarını haşlayarak hazırladığı dekoksyonu, yılan sokmasında kullanmıştır. Muhtemelen, yapraklarındaki süt benzeri lekelerin çağrışımının da etkisiyle, tohumları süt ifrazatını artırıcı (galaktagog) olarak bilinmektedir. Bir inanişâ göre, İsa'yı emziren Meryem'in sütü, devedikeni yaprağına damlamış ve bitkideki beyaz lekeler ile damarlar oluşmuştur. Bu nedenle bitki, bazı dillerde "Meryem dikeni" olarak anılır.

Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış olan İngiliz Herbalist Culpeper, o tarihlerde melankoli hastalıkları kapsamında değerlendirilen karaciğer ve safra hastalıkları için devedikeni önerir. Örneğin, sarılık tedavisinde, devedikeni'nin taze kökü ve tohumlarının haşlama suyu olan çayını kullanmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında ABD'de faaliyet gösteren eklektik hekimler, karaciğer, dalak ve böbrek tıkanmaları ile varise karşı, devedikeni'nden hazırladıkları ilaçları önerirler. Günümüzde de tohumlarından hazırlanan sulu-alkollü ekstratlar (tentürler); sarılık, safra taşı, karınzarı iltihabı (peritonit), iç kanama, bronşit, varis gibi rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmaktadır.

Devedikeni'nin meyveleri ile kök ve yaprakları, Fransa'da sarılık, safra taşı, hepatit ve yağ bezleri hastalığına (steatoz) bağlı kronik kabızlıkta kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan çay ve tentürler, basur ve varis gibi dolaşım sistemi rahatsızlıkları ile saman nezlesi ve astuma karşı çözüm olarak önerilir. İtalya'da meyveleri, idrar azalması (oliguri) ve yüksek tansiyon için kullanılır. Almanya ve Macaristan'da dekoksyonları ve tentürleri, safrayolu iltihabı, safrataşı ve karaciğer rahatsızlıklarında kullanılır. Yunanistan'da, bitkinin çeşitli kısımlarından varis, safrataşı, onikiparmak bağırsağı ülseri, adet kesilmesi (amenore) ve karaciğere bağlı kronik kabızlık gibi sorunlarda yararlanılmaktadır.

Türkiye'de bitkinin topraküstü kısımları, idrar artırıcı, ateş düşürücü, romatizma ağrıları azaltıcı, yatıştırıcı ve iştah açıcı olarak kullanılır. Meyveleri, "devedikeni tohumu" adıyla toz haline getirildikten sonra, bal ile karıştırılarak ya da su ile %5 oranında kaynatılarak, karaciğer hastalıklarına karşı ve safra artırıcı olarak önerilir. Bitki, günümüzde Avrupa'daki hekimler tarafından, karaciğerdeki harabiyete bağlı hepatit; alkol bağımlılığı ve siroz; ilaç, anestezi ve mantar zehirlenmesi gibi sorunlara karşı, koruyucu ve tedavi edici olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Devedikeni tohumunun etken maddesi, "silimarin" adı verilen "flavonolignan" karışımıdır. Silimarin'in "silibinin", "silidianin" ve "silikrisin" adlı üç izomeri bulunur. Silibinin'in de "a" ve "b" isimli iki izomeri vardır. "Silibinin a", silimarin kompleksinin ana bileşimidir. Tohumlarda, tümü %1,5-2 oranında olmak üzere "flavonolignanlar"; ayrıca flavonoidler ile protein (%25-30) ve sabit yağ (%20-30) bulunur. Almanya'da, %53 oranında "linoleik asit" içeren sabit yağ pazarlanmaktadır. Silimarinin, karaciğer koruyucu ve tedavi edici etken madde olduğu,

linik deneylerle ispatlanmıştır. Alman E Komisyonu, silimarin'in köygöçüren (*Amanita phalloides*) mantarı (amanitin ve falloidin) zehirlenmeleri, lantanitler, karbon-tetraklorür, galaktozamin, tiyoasetamit ve soğukkanlı sürüngenlerin hepatotoksik virüsü olan FV3'ün neden olduğu, deneysel karaciğer harabiyeti modellerinde, antagonist olarak etki ettiğini kabul etmiştir. E Komisyonu'na göre, terkininde %70-80 silimarin içeren ekstratler,

toksik karaciğer harabiyetinde endikedir; ayrıca kronik hepatit ve karaciğer sirozunda yardımcı tedavide kullanılabileceği kabul edilmiştir. Silimarin, diyalize olabildiğinden, diyaliz hastalarında sadece diyalizler arası devrede verilmelidir.

Silimarin'in etki mekanizması şöyledir; karaciğer hücrelerinde (Hepatositler), dış zarların yapısını değiştirir ve karaciğer toksininin hücre içine girmesini engeller. Ribozomlardaki protein sentezini artırır; karaciğerin

yenilenme (rejenerasyon) kabiliyetini ve yeni hücrelerin yapımını hızlandırır. Ayrıca, antioksidan etkisi de vardır. Devedikeni preparatları ve silimarinin, hafif müshil etkisi hariç, herhangi bir yan etkisi ve diğer ilaçlarla etkileşimi yoktur. Hamile ve lohusaların kullanması sakıncalı değildir. Silimarin, günde 12-15 gram toz edilmiş tohum çay ya da başka preparatlar halinde alınabilir; günlük doz, 200 ila 400 mg'dır. Karaciğer rahatsızlıkları için, %70-80 silimarin içeren kuru ekstre (70:1 a/a), günde 600 mg alınır. Sudaki çözünürlüğü az olduğundan, karaciğer rahatsızlıkları için, çayı yerine ekstresinin kullanılması daha uygundur. Silimarin içeren preparatlar, ilaç firmalarının pazarlanır.

Ülkemizde yetmiş yıl önce ruhsat alan "Lityazol Cemil" isimli ilaç, böbrek taşı düşürücü etkisi nedeniyle uzun yıllar üretilmiştir. İlacın kutusunda ve prospektüsünde, devedikeni (*Carduus marianus*) kök kabuklarından elde edildiği yazmasına rağmen; daha sonra yapılan çalışmalarda, kullanılan bitkinin şevketibostan (*Scolymus hispanicus* L.) olduğu anlaşılmıştır.

K. Hüsnü Can Başer
Prof Dr; Anadolu Üni. Eczacılık Fak.

Fotoğraflar: Adil Güner

Bu yazıda belirtilen ifadeler, sadece bilgilendirme amaçlı olup tavsiye niteliği taşımaz. Hastalıkta, tedavinin mutlaka doktor kontrolünde yapılması gerektiği unutulmamalıdır.

